

Wethouder van Caldenborghlaan 35 – familie Wijnhausen Julius Wijnhausen – Bertha Wijnhausen – Selma Wijnhausen-Gottschalk

Ernst Homburg, augustus 2022

Opdat wij hen niet vergeten

In deze boerderij aan de Wethouder van Caldenborghlaan 35 – indertijd Scharn 12 – woonde de familie Wijnhausen.¹ Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog bestond het gezin uit vader Julius, meestal Jules genoemd, zijn vrouw Selma, zijn zuster Bertha, en zijn zoon Paul. Daarnaast woonden er nog een dienstmeisje en een melkknecht.

Jules, Selma en Bertha zijn alle drie in het vernietigingskamp Sobibor vermoord, omdat zij Joden waren. Zoon Paul vluchtte tijdig naar Zwitserland en overleefde de oorlog.

Jules en Bertha Wijnhausen kwamen uit een familie van slagers en veehandelaren die reeds vele generaties in Zuid-Limburg woonde.² Hun handel speelde zich waarschijnlijk ook voor een deel in Duitsland af, want het is opmerkelijk dat de Wijnhausen's hun partners veelal over de grens kozen. Zowel de grootouders en ouders van Bertha en Jules, als Jules zelf, als twee van zijn vier zonen trouwden met vrouwen uit het Rijnland en het Ruhrgebied.³ Dit doet ook vermoeden dat de Joodse gemeenschap in Zuid-Limburg nauw met de nabije Duitstalige Joodse gemeenschap verbonden was. Kinderen werden veelal meertalig opgevoed. Jules' kleindochter Selma vertelde in een interview dat haar moeder Duits tegen haar sprak, haar vader Maastrichts, en dat ze op school het Nederlands leerde.⁴

De vader van Bertha en Jules, Simon Wijnhausen (1838-1920), kwam uit Gulpen. Na zijn huwelijk met Clara Sussmann (1842-1883) uit Bochum in 1867 verhuisde het echtpaar naar Maastricht, waar Simon slager werd. Ze woonden in de Rechtstraat en kregen zes kinderen, die allen in Maastricht werden geboren. Bertha was het tweede en Jules het vierde kind. In december 1878, kort na het overlijden van Simons moeder, verhuisde het gezin naar Gulpen, waar Simon zich ontwikkelde van slager tot veehandelaar, daarmee in de voetsporen van zijn

---

¹ Met behulp van Delpher en historisch kadastronderzoek, met dank aan Dik Bol, konden we het volgende vaststellen: Scharn 12 werd kort na de oorlog President Rooseveltlaan 12, vervolgens vanaf 1948 President Rooseveltlaan 35, en in 1970 Wethouder van Caldenborghlaan 35. Volgens de woningkaart van Scharn 12 werd de naam op 13 september 1945 in President Rooseveltlaan 12, en op 6 februari 1948 President Rooseveltlaan 35. Met dank aan Frans Roebroeks.

² Volgens kleindochter Selma Wijnhausen sinds de 17de eeuw. Interview met Selma Belajec-Wijnhausen op 30 juli 2012, on-line: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn700435>.

³ Voor genealogische gegevens zie de CBG-website WieWasWie; en verder bijvoorbeeld: [Moses Weinhausen - Wilhelmina Simon \(familienbuch-euregio.eu\);](https://www.stenenarchief.nl/hsa_all/hsa_view.php?editid1=5450) https://www.stenenarchief.nl/hsa_all/hsa_view.php?editid1=5450; [Mozes Wijnhausen Moises : Family tree by Wil BRASSE \(brasselimborg2\) - Geneanet.](https://www.stenenarchief.nl/hsa_all/hsa_view.php?editid1=5450)

⁴ Interview met Selma Belajec-Wijnhausen op 30 juli 2012.

vader Mozes Weinhausen (1807-1895) tredend.⁵ Simon ontwikkelde zich tot een belangrijke veekoopman en een geacht lid van de Joodse gemeente in Gulpen, waarvan hij in 1910 voorzitter werd. Het gezin had een brede blik, want vier van de zes kinderen verhuisden in de jaren 1890 naar het buitenland: naar Brussel, New York en Duitsland.⁶ Alleen Bertha en Jules bleven in Limburg achter.

Bertha Wijnhausen werd geboren op 18 augustus 1870 in Maastricht. Als oudste dochter ontwikkelde zij zich tot een steunpilaar van de familie, vooral nadat haar moeder in 1883 overleed. Ook toen vader Simon in 1886 hertrouwde bleef zij thuis wonen aan de Rijksweg in Gulpen. Toen ook haar stiefmoeder in 1911 overleed, stond zij haar vader bij gedurende diens laatste levensjaren. Kort na diens dood in januari 1920, op bijna 82 jarige leeftijd, trok Bertha eind februari in bij haar broer Jules in Scharn.⁷ Daar zou zij blijven wonen totdat de nazi's het gezin van haar broer en haarzelf in april 1943 dwongen zich te melden bij Kamp Vught.

Julius, of Jules, werd geboren op 8 oktober 1873. Toen zijn moeder overleed was hij nog geen tien jaar oud. Net als Simon zou ook hij in de voetsporen van zijn vader treden en zich ontwikkelen tot slager en veekoopman. Van december 1886 tot september 1887 verbleef hij in Luik, vermoedelijk als leerjongen en om de taal te leren. Daarna werkte hij in de zaak van zijn vader. Op ongeveer dertig-jarige leeftijd trouwde Jules in Keulen met de bijna tien jaar jongere Selma Gottschalk (1882-1933) uit die plaats. Het echtpaar ging in Gulpen wonen en kreeg daar drie zonen: Heini in 1905, Walter in 1907, en Georg in 1908. Kort na de geboorte van Georg vestigde het gezin zich in mei 1908 in Scharn. Jules begon voor zichzelf.⁸

Het gezin woonde in Scharn op meerdere adressen: B68, B13, waarbij het niet helemaal duidelijk is of dit andere panden waren of dat er sprake is van hernummering, en uiteindelijk vanaf ongeveer 1926 op nummer 12, de pachtboerderij waar wij nu staan.⁹ In 1912 werd in Scharn de jongste zoon Paul geboren. Drie van de vier zonen van Jules en Selma hebben de oorlog overleefd: Heini emigreerde in 1928 naar Frankrijk, trouwde met een française en kreeg vier kinderen, die – wonend op een boerderij – allen de oorlog overleefden; Walter dook in augustus 1942 met zijn gezin onder in Eygelshoven; en Paul vluchtte, zoals vermeld,

---

⁵ De spellingsvarianten van de achternaam Wijnhausen, Weinhausen en Wynhausen komen voortdurend naast elkaar voor. In overheidsbronnen werden de namen van Simon en Julius als Wijnhausen geschreven, maar zelf gebruikten zij consequent de spelling Weinhausen.

⁶ *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, 7 jan. 1910; Bevolkingsregister Gulpen 1860-1900, folio 134; on-line: [Volkstellings- en bevolkingsregisters Nederland, 1574–1940; https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L936-LH13?cc=2018408&wc=95PV-JWG%3A338129301%2C339682701%2C339773801](https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L936-LH13?cc=2018408&wc=95PV-JWG%3A338129301%2C339682701%2C339773801)

⁷ Bevolkingsregister Gulpen 1860-1900, folio 134; HCL, Maastricht: Bevolkingsregister Heer 1910-1920, folio 688; *Limburger Koerier*, 20 jan. 1920.

⁸ Zie WieWasWie en andere genoemde genealogische bronnen. HCL, Maastricht: Bevolkingsregister Heer 1900-1910, folio 64.

⁹ HCL, Maastricht: Bevolkingsregister Heer, 1900-1910; 1910-1920 en 1921-1934, en vele advertenties van Jules Weinhausen in de *Limburger Koerier*, 1919-1941 (zie Delfher). De boerderij was eigendom van de brouwer Paul Bosch en zijn familie, die in een grote villa op Scharn 4 woonden. Zij waren eigenaren van de Brouwerij 'De Keyzer' in Wijck. (gegevens kadaster, met dank aan Dik Bol).

naar Zwitserland.¹⁰ Georg en zijn gezin werden echter door de nazi's vermoord: zijn vrouw en zontje in Auschwitz in 1942 en hijzelf in werkkamp Gräditz in 1943.¹¹

Jules werkte in Scharn eerst vooral als slachter, maar bouwde in de loop van de tijd succesvol zijn veehandel uit. De eerste jaren waren moeilijk, omdat hij te maken kreeg met kritiek van gevestigde slaggers, die hij als antisemitisch ervoer. Kritiek op te lage prijzen, op de keuring van zijn vlees en op onhygiënische toestanden bij het slachten op de boerderij, en ook op transport van vee op zondag. Hij verdedigde zich fel met ingezonden brieven, en maakte expliciet dat de critici in feite wilden beweren dat Israëlitische kooplieden de zondag ontheiligden.¹² Toch ging het Jules spoedig voor de wind. Hij had al vroeg een auto, bezat meerdere camions, en stelde dienstboden en melkknechten aan. Toen hij in de boerderij woonde waar wij nu staan ging hij langs de boeren met zijn fokstieren, waarvan er één Nederlands kampioen was, kocht en verkocht vee bij boeren en op markten, had eigen melkvee en fokvee en boomgaarden op door hem gepachte gronden in Heer en Amby. Fruit werd door zoon Paul naar de veiling in Gronsveld gebracht.¹³ Twee zoons zetten de familietraditie voort en werden zelf ook veehandelaar: Walter vanaf 1935 in Lemiers bij Vaals, en Paul in Scharn als compagnon van zijn vader, en na de oorlog alleen.¹⁴

In oktober 1933 overleed Selma Gottschalk, slechts 51 jaar oud. Niet lang daarna vond Jules een nieuwe partner, die niet alleen ook Selma heette, maar verbazingwekkend genoeg ook Gottschalk als achternaam had, terwijl ze geen directe familie van Jules' eerste vrouw was. In september 1935 traden zij in het huwelijk.¹⁵

---

¹⁰ Interview met Selma Belajec-Wijnhausen op 30 juli 2012; Frans Bodelier, 'Herinneringen van een Joods meisje', *De Auw Kapel Lemiers/ Wiezer deurch de tsiet* nr. 2 (2006), pp. 5-10, on-line: [artikel-selma-wijnhausen.pdf \(wordpress.com\)](https://www.joodsmonument.nl/nl/page/219007/georg-wijnhausen); RHCL: GAM, Gemeentepolitie20.108B 1946 Box 147 dossiernummer 1010; Elisabeth Wynhausen, *Manly Girls* (Ringwood, Vic.: Penguin, 1989), met dank aan Max Nathans, die mij ook in contact bracht met kleinkinderen van Paul Wijnhausen in Australië.

¹¹ <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/219007/georg-wijnhausen>. Georg had een herenmodezaak in Gulpen. Interview met Selma Belajec-Wijnhausen op 30 juli 2012. Zie ook: Pierre Hupperts, *Hupperts en Huppertinnen: Het dorp en mijn familie. Gulpen en de familie Hupperts 1810-2010* (Heerlen: Leon van Dorp, 2021), p. 249.

¹² Jules Weinhausen, 'Vleeschprijzen, goudmijnen en nog wat', *Limburger Koerier*, 3 december 1909; J. Weinhausen, 'Niet koopen op zondag', *Limburger Koerier*, 13 september 1912.

¹³ Zie vele advertenties in de *Limburger Koerier*, 1909-1941; Landelijke database van het Nationaal Archief inzake landbouwgronden: Jules Wijnhausen en Selma Gottschalk pachtten landbouwgronden in Heer verdeeld over drie percelen 5ha,75a, 77 ca, in Amby een perceel 92a,65ca en een ander perceel 1ha,16a,96ca. Bij de landbouwgronden staat als adres Bemelerweg 12, woonhuis, erf, tuin en 3 percelen boomgaard (e-mail Erik van Rijsselt, 30 juli 2022; Pierre Ubachs, 'Mijn herinneringen aan Gronsveld in de jaren dertig van de vorige eeuw', *Grueles* nr. 27 (2007), pp. 60-64 (met dank aan Ingrid Evers); en herinneringen en inlichtingen van Ger Kerckhoffs uit Eijsden, 90 jaar, afkomstig van een boerderij in Heer, augustus 2022, en van Simon Manassen, die als kind het gezin van Paul Wijnhausen na de oorlog bezocht.

¹⁴ Interview met Selma Belajec-Wijnhausen op 30 juli 2012; 'Paul Wijnhausen veehandel', *Gazet van Limburg*, 25 januari 1946; Wynhausen, *Manly Girls*.

¹⁵ Overlijdens berichten van Selma Gottschalk in: *Limburger Koerier*, 12 okt. 1933; *De Morgen*, 16 okt. 1933; *Limburger Koerier*, 18 nov. 1933; Voor het huwelijk op 19 september 1935, zie WieWasWie en de Persoonkaarten van Julius Wijnhausen en Selma Wijnhausen-Gottschalk. Zie ook: Interview met Selma Belajec-Wijnhausen op 30 juli 2012.

Deze Selma, Selma II, werd geboren op 7 november 1885 in Geilenkirchen, vlak over de Nederlandse grens, als dochter van de veehandelaar Carl Gottschalk uit Geilenkirchen en Johanna Moses uit Venlo. Na enkele jaren verhuisden haar ouders naar Bochum in het Ruhrgebied. Daarover weten we weinig behalve dat de familie daar in 1916, 1919 en 1933 woonde. In 1916 trouwde haar jongere zus Carolina met Alexander Goedhart uit Roermond, en vestigde zich in die stad. Kort na de machtsovername door Hitler in Duitsland, vertrok Selma in mei 1933 van Bochum naar Roermond, en trok in bij het gezin van haar zuster. Haar huwelijk met Jules Wijnhausen vond plaats in Roermond, waarna zij naar Jules' boerderij in Scharn verhuisde.¹⁶

Na de Duitse inval in mei 1940 verslechterde de situatie voor de Joodse bevolking snel. Jules adverteerde nog maar zelden over de koeien en kalveren die hij te koop had, en bijna steeds anoniem, met als adres Scharn 12. Het uitoefenen van hun veehandel werd Jules en Paul vrijwel onmogelijk gemaakt. In februari 1942 nam de veehandelaar Louis Kusters het bedrijf grotendeels over. Dat dit vrijwillig gebeurde valt zeer te betwijfelen, want na de oorlog belandde Kusters als collaborateur enige tijd in de gevangenis.¹⁷ Het is tekenend voor de goede reputatie van Jules Wijnhausen als veehandelaar dat Kusters in oorlogstijd zijn bedrijf in advertenties schaamteloos aanpreef als 'Kusters, voorheen Jules Wijnhausen, te Scharn'.¹⁸

Jules, Selma, Bertha en aanvankelijk ook Paul, verbleven toen nog op de boerderij, en moesten dus van nabij toezien hoe een ander hun bedrijf deels overnam. Het was niet ongebruikelijk dat Joodse families slechts een of twee kleine vertrekken kregen toegewezen in hun eigen huis.¹⁹ Veel geld kwam er niet meer binnen, zodat Jules in mei 1942 luxe goederen zoals zijn Tilbury verkocht.²⁰ In de zomer van 1942 volgden de mensonterende gebeurtenissen elkaar in hoog tempo op. Op 29 juni werd zoon Georg gearresteerd door de *Sicherheitspolizei* en op 25 augustus 1942, tijdens de eerste grote Limburgse razzia, met zijn gezin naar Kamp Westerbork getransporteerd. Paul en Walter vluchtten en doken onder, zoals vermeld. Jules en zijn gezin stonden er nu alleen voor.²¹ Zij bleven wonen op hun boerderij,

---

¹⁶ [Selma Gottschalk \(familienbuch-euregio.de\)](http://selma.gottschalk.familienbuch-euregio.de); informatie over Bertha Gottschalk (1884-1947), met dank aan Andreas Froning, Stadarchiv – Bochumer Zentrum für Stadtgeschichte, 19 Aug. 2022; WieWasWie: Bevolkingsregister Roermond, 1915-1939, folio 209.

¹⁷ Wijnhausen, *Manly Girls*.

¹⁸ *Limburger Koerier*, 21 febr. 1942 en 7 mrt. 1942; *Limburger Koerier*, 18 mrt. 1942 en 21 mrt. 1942; *Limburger Koerier*, 11 dec. 1942.

¹⁹ 'Heemkunde kring Nijswiller ontdekt unieke bron voor nieuw boek', *Weekblad d'r Troebadoer*, nr. 37 (8 september 2015), p. 20. On-line:

<https://www.weekbladtroebadoer.nl/uploads/Archief/2015/Troebadoer-37-2015.pdf>.

²⁰ *Limburger Koerier*, 11 mei 1942.

²¹ Walter overleed in 2000 in Heerlen, 93 jaar oud. <https://www.geni.com/people/Walter-Wijnhausen/6000000033841031833>. Paul emigreerde op 6 januari 1951 met zijn gezin naar Australië. Hij overleed in 1994 in Sydney, 81 jaar oud. NBI 2.09.16.16.inv. 199430 (met dank aan Erik van Rijsselt); en Woningkaart Paul Wijnhausen, Scharn 12/ Pres. Rooseveltlaan 35 (met dank aan Frans Roebroeks). http://levie-kanes.com/humogen/family/humo_/F62872/I168513/.

en Jules bleef daar ook actief als slachter. Nog in maart 1943 slachtte hij op verzoek van de familie een geliefd, maar ziek, paard van een boerenfamilie uit Heer.²²

De eerste Limburger razzia in augustus 1942 was op Joodse burgers jonger dan 60 jaar en hun gezinnen gericht.²³ Jules was toen echter reeds 68 jaar. Tijdens de vierde en laatste Limburgse razzia, die begin april 1943 plaatsvond kwamen ook de oude en bejaarde Joodse burgers aan de beurt. Limburg moest 'Judenfrei' worden. Deze bejaarde burgers werd gesommeerd op eigen gelegenheid naar Kamp Vught te gaan en zich daar te melden. De NSB en SS veldwachter Jos Blokker uit Heer beweerde na de oorlog, vermoedelijk om zijn eigen hachje te redden, dat hij: 'Juultje Weinhausen (...) zelf [had] aangeboden hem te doen onderduiken. Hij wenste hier echter geen gebruik van te maken, omdat hij zijn zieke zuster van 73 jaar niet alleen wilde laten.' Wijnhausen wilde met deze seigneur geen zaken doen, en inderdaad reisde Jules, samen met Selma en Bertha, per taxi volgens zijn kleindochter, naar Vught.²⁴

Op 10 april 1943 kwamen Jules, Selma en Bertha in Kamp Vught aan.²⁵ Daar bleven ze tot 8 mei toen ze met 1164 anderen van Vught naar Westerbork werden vervoerd, waar ze op 9 mei 1943 aankwamen.²⁶ Jules en Selma werden ondergebracht in Barak 58, en Bertha in Barak 85. Dit was slechts het voorportaal voor de reis naar een vernietigingskamp. Reeds op dinsdag 11 mei werden Jules en Selma met 1444 anderen op transport gesteld naar Sobibor. Na een erbarmelijke reis van drie dagen arriveren ze samen met 1440 Joden, één burger en één verzetsman, op 14 mei 1943 Sobibor en worden dezelfde dag vermoord.²⁷ Jules was toen 69 jaar, en Selma 57. Een week later, op 18 mei, werd Bertha met 2510 anderen van Westerbork naar Sobibor getransporteerd. Zij werd daar op 21 mei vermoord. Ze was 73 jaar oud.²⁸

Na de oorlog is op de begraafplaats in Maastricht een grafsteen voor de gezinnen van Jules Wijnhausen en zijn zoon Georg geplaatst.²⁹ Het opschrift luidt:

Ter herinnering aan
Jules Wijnhausen geb. 8 Oct. 1873

---

²² Mondelinge mededeling van Ger Kerckhoffs, geb. 1932, op 25 augustus 2022.

²³ Herman van Rens, *Vervolgd in Limburg: Joden en Sinti in Nederlands Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Hilversum: Verloren, 2013), p. 132.

²⁴ RHCL:GAM, Gemeentepolitie, 20.108B, 1947, pv172. Met dank aan Erik van Rijsselt. Interview met Selma Belajec-Wijnhausen op 30 juli 2012.

²⁵ Registratiekaarten Kamp Vught, van Julius Wijnhausen en Bertha Wijnhausen. [Julius Wijnhausen \(Maastricht, 8 oktober 1873 - Sobibor, 14 mei 1943\) - Netwerk Oorlogsbronnen](#); [Bertha Wijnhausen \(Maastricht, 18 augustus 1870 - Sobibor, 21 mei 1943\) - Netwerk Oorlogsbronnen](#).

²⁶ Ook Adelheid Hertog-Herz uit Maastricht bevond zich in datzelfde transport. Op 25 augustus 2022 is er een struikelsteen voor haar gelegd bij Koning Clovisstraat 60B.

²⁷ Ook Jenny Wesly-Kahn en Adelheid Hertog-Herz uit Maastricht maakten deel uit van dat transport. Zie Erik van Rijsselt, 'Koning Clovisstraat 60-b' (<https://www.struikelsteentjes-maastricht.nl/>)

²⁸ Kaarten Kamp Vught en Westerbork: <https://www.oorlogsbronnen.nl/tijdlijn/Julius-Wijnhausen/01/97116>; <https://www.oorlogsbronnen.nl/tijdlijn/Selma-Wijnhausen-Gottschalk/01/96244>; <https://www.oorlogsbronnen.nl/tijdlijn/Bertha-Wijnhausen/27/130708>; Zie: Guus Luijters, *In memoriam: de gedeporteerde en vermoorde Joodse, Roma en Sinti kinderen 1942-1945* (Amsterdam: Nieuw Amsterdam, 2012), p. 44.

²⁹ [\[9\[9841\] \(stenenarchief.nl\)](https://www.stenenarchief.nl/)

Selma Wijnhausen geb. Gottschalk geb. 7 Nov. 1885
Bertha Wijnhausen geb. 18 Aug. 1870
George Wijnhausen geb. 6 April 1908
Hennie Wijnhausen geb. Gerson geb. 16 Jan. 1908
Ludwig Wijnhausen geb. 8 Juni 1937

